Translation of advance text

The speech on the internet:
www.bundespraesident.de

„Role Německa ve světě: Poznámky k odpovědnosti, normám a aliancím"

Spolkový prezident Joachim Gauck
u příležitosti zahájení Mnichovské bezpečnostní konference
dne 31. ledna 2014 v Mnichově

Padesátiletá historie Mnichovské bezpečnostní konference odráží nemalý úsek dějin Spolkové republiky Německo: od obhajoby Západu až po globální uspořádání či od vojenské vědy až po obsáhlý pojem bezpečnosti. Vskutku velký záběr! Když se konference zde v Mnichově konala poprvé, bylo Německo i jeho hlavní město rozdělené a visela nad nimi atomová hrozba. Dnes nás tíží nová napětí a nové války – mezi státy i uvnitř nich, blízko i daleko od nás.

Proto se základní motiv Mnichovské konference nemění. Bezpečnost zůstává existenční otázkou pro každého člověka i všechny národy. K silným stránkám otevřených společností patří schopnost veřejné debaty o složitých a komplexních tématech, jak se tomu již tradičně děje na Mnichovské bezpečnostní konferenci. I přes všechny své kontroverze totiž přispívá k upevnění bezpečnosti a míru cestou dialogu.

Vážený pane Ischingere,

společně s vaším předchůdcem Horstem Teltschikem a zakladatelem Ewaldem von Kleistem jste z bezpečnostní konference učinili mimořádné fórum, bez něhož si již nedovedeme představit celoroční plán akcí zahraničních a bezpečnostních politiků. A proto jsem přijel velmi rád, abych zahájil tuto 50. konferenci.

ANSCHRIFT Bundespräsidialamt
11010 Berlin
TEL / FAX 030 2000-2021/-1926
E-MAIL presse@bpra.bund.de
INTERNET www.bundespraesident.de

Kulaté narozeniny jsou příležitostí k ohlédnutí, ale samozřejmě zejména k upření pohledu do budoucna. Proto bych dnes rád pohovořil o cestě Spolkové republiky Německo a o tom, kam může tato cesta do budoucna vést. My Němci jsme totiž na cestě k formě odpovědnosti, s níž máme zatím jen malé zkušenosti.

Zkrátka, chtěl bych hovořit o roli Německa ve světě.

Dovolte mi hned na začátku jednu poznámku – toto je dobré Německo, to nejlepší, jaké jsme kdy měli. Vyslovit tento názor neznamená přikrášlovat realitu. Když jsem se narodil, vládli nacisté, kteří svět zaplavili utrpením a válkou. Když skončila druhá světová válka, bylo mi pět let. Naše země byla zničená, materiálně i morálně. Podívejme se, kde je Německo dnes. Je to země se stabilní demokracií, svobodná a mírumilovná, prosperující a otevřená. Zasazuje se o lidská práva. Je spolehlivým partnerem v Evropě i ve světě, se stejnými právy i stejnými povinnostmi. To vše mě naplňuje hlubokou vděčností a radostí.

Ale právě proto, že Německo dnes prožívá dobré časy, si musíme položit otázku, co můžeme změnit dnes, aby nám i zítra zůstalo to, co je pro nás podstatné. Někteří lidé v Německu se ptají, co by se vlastně mělo měnit. Naše země je obklopena přáteli a široko daleko není státu, který by chtěl být naším nepřítelem. Myslí si, že německá zahraniční politika pro sebe už dávno našla správný recept, a že je snad zde jenom minimální prostor pro úpravy, rozhodně ne však nutnost změn. Proč opravovat něco, co není poničené?

Tento argument je bezpochyby pravdivý v tom, že německá zahraniční politika má solidní kořeny. Její hlavní vymožeností je skutečnost, že Německo za pomoci svých partnerů po minulosti postižené válkou a dominancí vybudovalo přítomnost vyznačující se mírem a kooperací. Patří k tomu usmíření s našimi sousedy, národní cíl evropského sjednocení i spojenectví se Spojenými státy jako základní pilíř Severoatlantické aliance. Německo ztělesňuje pojem bezpečnosti, která je založena na hodnotách a dodržování lidských práv. V zahraničně politickém slovníku se volný obchod spojuje s mírem a výměna zboží s prosperitou.

Německo je nadprůměrně globalizovaná země a tudíž nadprůměrně profituje z otevřeného uspořádání světa – takového uspořádání, které Německu umožňuje spojovat zájmy se základními hodnotami. Z toho všeho vyplývá hlavní zahraničně politický zájem Německa ve 21. století, kterým je zachování tohoto řádu či tohoto systému a zajištění jeho schopnosti prosadit se i do budoucna.

Sledovat takto definovaný klíčový zájem Německa ve fázi hlubokých celosvětových změn, to je velká výzva naší doby. Můžeme-li hovořit o nějaké konstantě v minulých letech, pak je to postřeh, že rychlost změn byla neustále podceňována. Prognostici se pravidelně

diví, že proměny světa se stávají skutečností mnohem rychleji, nežli předpokládali. I to má důsledky pro naši bezpečnost. Nečekaně rychle se dostáváme do světa, v němž si jednotlivec může koupit tolik ničivé síly, kolik si dříve mohly pořídit pouze státy. Do světa, v němž se přesouvá ekonomická a politická moc nebo dochází k vyzbrojování celých regionů. Na Blízkém východě hrozí spojení ojedinělých ohnisek v celoplošný požár. A právě v ten moment přehodnocuje jediná supervelmoc rozsah a podobu svého globálního působení. Její partner, Evropa, je zaměstnán sám sebou. Domněnka, že v souvislostech tohoto vývoje se Německo může beze změn chovat jako doposud, se mi nezdá přesvědčivá.

Již delší dobu nelze přehlížet, jak změny postupně nahlodávají německé jistoty. Na evropské myšlence trváme. Avšak krize v Evropě nás znejišťuje. Trváme i na myšlence NATO. O zaměření aliance však debatujeme již roky a neděláme nic proti jejímu finančnímu vyhasínání. Spojenectví se Spojenými státy nezpochybňujeme. Ale symptomy stresu a nejistoty ohledně budoucnosti jednoznačně pociťujeme. Světa založeného na pravidlech Spojených národů si vysoce ceníme. Nemůžeme však ignorovat krizi multilateralismu. Nové světové mocnosti bychom rádi přivítali mezi členy světového uspořádání. Někteří však nehledají své místo uprostřed systému, ale spíše na okraji. Cítíme se být obklopeni přáteli, ale prakticky nevíme, jak nakládat s rozličnými bezpečnostními riziky, jakými jsou uchopení moci teroristy či počítačová kriminalita. Právem se bouříme, když spojenci v rámci elektronické ochrany před riziky přestřelí cíl. A přesto dáváme přednost tomu, zůstat na ně odkázáni, a váháme se zlepšováním vlastních schopností obrany.

Vyplývá z toho jedna věc – zapřísahání starých známých věcí do budoucna stačit nebude! Klíčovou otázkou je, zda Německo již přiměřeně vnímá nová nebezpečí a změnu struktury mezinárodního uspořádání? Reaguje přiměřeně svému významu? Chápe se Spolková republika Německo dostatečně iniciativy, které zajistí budoucnost tomuto spletivu norem, přátel a aliancí, které nám přece přineslo mír ve svobodě a prosperitu v demokracii?

Mnozí v tuzemsku i zahraničí na to mají rychlou a trochu netaktní odpověď. Německo považují ve světovém společenství zkrátka tak trochu za „ulejváka“. Ve složitých otázkách se Německo prý příliš často drží při zdi. Proti této kritice nejdříve musíme postavit v první řadě fakta a poté i trochu historické perspektivy.

Po druhé světové válce neměl nikdo v tuzemsku ani v zahraničí zájem o silnou mezinárodní roli Německa. Navíc existovaly dva německé státy, oba různou měrou suverénní jen částečně. Od znovusjednocení se Německo vydalo na novou cestu. Krok za krokem se Německo stává z toho, kdo mezinárodního pořádku a bezpečnosti jen užívalo, jeho garantem: Zmíním zaprvé rozvojovou spolupráci.

Německo do této oblasti investuje velké sumy jednak proto, že chce pomoci vybudovat ve světě stabilní a bezpečné společnosti. Za druhé činí Německo mnohé pro to, aby budoucnost světa byla zaměřena na ochranu přírodních zdrojů. Za třetí – téměř žádná jiná země nepodporuje v takovém rozsahu mezinárodní instituce. Za čtvrté uveďme, že se Německo několikrát účastnilo i vojenských misí. A konečně za páté, co spolková republika učinila pro integraci Evropy a překonání poslední krize, je rozhodně nepřehlédnutelné.

Toliko fakta. Přesto ale všichni kritici německé politiky nejsou pouze a jen nespravedliví. Někteří diferencují a zabývají se nuancemi, a právě v takové kritice často bývá skryto pravdivé jádro. Na cestě stát se garantem mezinárodního pořádku a bezpečnosti se Německo pohybuje nyní již 24. rokem. Jedná se o cestu náročnou a trnitou. Kdo ale považuje nejmenší kroky za ty nejlepší, těžko udrží tempo s razantními proměnami hrozeb a bude těžko schopen vyrovnat se s turbulencemi ve strategickém prostředí.

Dovolte mi spojit několik příkladů s otázkami: Děláme, co můžeme, pro stabilizaci našeho sousedství, ať už na východě či v Africe? Děláme, co můžeme, abychom se postavili nebezpečí terorismu? A pokud jsme nalezli přesvědčivé důvody pro společné kroky s našimi spojenci i ve vojenské oblasti, jsme ochotni s nimi férově sdílet rizika? Děláme vše, co můžeme, abychom nová či znovu posilující mocenská centra získali pro spravedlivý další vývoj mezinárodního uspořádání? A zajímáme se vůbec o některé části světa tak, jak to význam těchto zemí vyžaduje? Jakou roli chceme hrát v krizích ve vzdálených světových regionech? Angažujeme se dostatečně tam, kde si spolková republika vytvořila vlastní a výlučnou kompetenci, to jest při prevenci konfliktů? Myslím, že spolková republika by se měla jako dobrý partner angažovat dříve, rozhodněji a zásadněji.

Německo sice již dlouhou dobu ukazuje, že v mezinárodním rozsahu jedná odpovědně, ale díky opoře ve zkušenostech se zajišťováním lidských práv a principů právního státu by mohlo odhodlaně postoupit i o krok dál při udržování a utváření rámce tvořeného Evropskou unií, NATO a Spojenými národy. Spolková republika musí přitom být také ochotna činit více pro jistotu, které se jí po desetiletí dostávalo ze strany jiných.

Mnozí spoluobčané v mé zemi vidí v pojmu „mezinárodní odpovědnost" jakousi šifru. Jako kdyby zastírala, o co ve skutečnosti jde. Někteří si myslí, že Německo by mělo více platit, jiní zase, že Německo by mělo více střílet. Zastánci obou táborů jsou však přesvědčeni o tom, že „více odpovědnosti" především znamená více starostí. Jistě Vás nepřekvapí, že to vidím jinak.

Politici se vždy musí zodpovídat za své činy. Musí ale také nést následky, pokud zůstávají nečinní. I ten, kdo nekoná, přebírá přece odpovědnost. Představa, že Německo je chráněno před deformacemi naší doby jako nějaký ostrov, je mylná. Německo je totiž se světem propojeno tak hluboce jako málokterý jiný stát. Profituje tak z otevřeného uspořádání světa, ale je i náchylné k poruchám systému. Právě proto mohou dopady nečinnosti být stejně závažné jako dopady zásahu, občas dokonce i závažnější.

V této souvislosti si dovoluji připomenout, co jsem řekl u příležitosti státního svátku 3. října. Nemůžeme doufat, že budeme uchráněni konfliktů ve světě. Ale budeme-li se podílet na jejich řešení, můžeme alespoň spoluutvářet budoucnost. Proto se Spolkové republice vyplatí přiměřeně investovat do evropské spolupráce a mezinárodního uspořádání.

Je pravda, že řešit problémy může stát peníze, někdy i hodně peněz. Ale nejenom v evropské krizi jsme dokázali, že jsme ochotni učinit maximum v zájmu dodržení spojeneckých závazků a poskytování podpory, protože je to koneckonců i v našem vlastním zájmu.

Občas může být potřebná i vojenská mise. Jednu věc jsme právě pochopili v Afghánistánu – nasazení spolkové armády bylo nutné, mohlo být ale jen prvkem celkové strategie. Německo nikdy nebude podporovat čistě vojenská řešení, bude postupovat uvážlivě a vždy vyčerpá všechny diplomatické možnosti. Diskutujeme-li ale nakonec o krajním případě, kterým nasazení spolkové armády je, nesmíme říkat již z principu „ne", ale nesmí ani převážit reflex „ano".

Nesmím opomenout, že jsou u nás kromě upřímných pacifistů i tací, kteří využívají historické viny Německa a skrývají za ni izolovanost či pohodlnost. Slovy německého historika Heinricha Augusta Winklera se jedná o postoj, který Německu posvěcuje sporné „právo hledět stranou, kterého jiné západní demokracie nemohou využít". Tak může ze zdrženlivosti vzniknout cosi jako vlastní privilegovanost, a pokud tomu tak skutečně je, bude to vždy předmětem mé kritiky. Já to vidím jasně – NATO potřebujeme. A právě v době, kdy už Spojené státy nebudou moci dávat stále víc a víc, bude muset Německo a jeho evropští partneři za svoji bezpečnost přebírat stále větší odpovědnost.

Navíc by pro Německo a jeho spojence dnes mělo být samozřejmé neodpírat pomoc ostatním, ústí-li porušování lidských práv v genocidu, válečné zločiny, etnické čistky nebo zločiny proti lidskosti. Dodržování lidských práv není jenom jádrem vlastního uvědomění západních demokracií. Je to zcela zásadní podmínka záruky bezpečnosti a mírového a kooperativního světového uspořádání.

Princip státní svrchovanosti a zásada nevměšování nesmí činit násilné režimy nedotknutelnými. Zde se uplatňuje „koncept odpovědnosti za ochranu", který přenáší na mezinárodní společenství ochranu obyvatelstva před hromadnými zločiny, pokud tuto odpovědnost nepřevezme vlastní stát. Možným krajním prostředkem pak zůstává nasazení vojsk, a to po důkladném přezkoumání a zvážení důsledků a zmocnění Radou bezpečnosti OSN.

Vím a trpím stejně jako mnozí ochránci lidských práv na celém světě tím, že se nezasahuje všude tam, kde by to eticky a v zájmu ochrany života ohrožených lidí bylo na místě. V případě Sýrie se toto dilema nedávno opět projevilo. Vnímám také napětí mezi legalitou a legitimitou, které bude přetrvávat, bude-li Bezpečnostní rada v těchto otázkách tak často nejednotná.

Existuje spousta důvodů, proč koncept odpovědnosti za ochranu jenom zřídka povede k intervenci. Dopady se často dají spočítat jenom těžko, někdy je není možné předvídat vůbec. Třeba nelze s určitostí říci, zda se po vojenském zásahu poměry v krizové oblasti zlepší. Někdy mohou v konání bránit i vnitropolitické úvahy. V každém případě je rozhodnutí mezi zásahem či nekonáním velkou morální výzvou.

Generální shromáždění OSN v zásadě uznalo koncept odpovědnosti za ochranu. Přesto zůstává nadále sporný a všichni víme, že mezinárodní diskuse o něm pokračuje dále. A je to dobře, protože je nutné vyloučit potenciální zneužití konceptu ochrany k expanzivním či dokonce imperialistickým účelům. Vítám proto, že se spolková vláda podílí na dalším rozvoji tohoto konceptu a klade důraz zejména na prevenci, mezinárodní spolupráci a budování systémů včasného varování před hromadnými zločiny.

Bude mít Německo „více problémů", bude-li se vměšovat? Jsou tací, kteří míní, že německá iniciativa nutně povede k třenicím s přáteli a sousedy. Já si ale myslím, že se jedná o nedorozumění. „Více odpovědnosti" přece neznamená „více siláctví"! A rozhodně neznamená ani „více sólo akcí"! Právě naopak, prostřednictvím spolupráce s ostatními státy, zejména v Evropské unii, získává Spolková republika Německo větší tvořivou sílu. Další prohloubení spolupráce Německu dokonce ještě prospěje. Do budoucna z ní může vzniknout dokonce společná evropská obrana. Náš propojený svět má problémy, které nemůže vyřešit žádný stát sám, ať je jak chce silný. Schopnost a ochota spolupracovat budou rozhodujícím symbolem mezinárodní politiky. V tomto smyslu je odpovědnost vždy spoluodpovědností.

Jako globálně propojené národní hospodářství nemůže Německo postupovat jinak, nežli hledat partnery, brát ohledy a činit kompromisy. Před zvláštními cestičkami by se Německo mělo mít na pozoru, což už ví dlouhou dobu. Demokratické společenství sice musí mít možnost zůstat někdy stranou. Takový krok musí však být dobře promyšlený a nesmí se stát pravidlem. Za sólo akce se platí.

Samozřejmě platí, že kdo koná, sklízí kritiku. My jsme to zažili během evropské krize, kdy se Německo chopilo iniciativy. A najednou se probudila stará zášť, v Německu i mimo něj. Na druhé straně si vůbec nedokáži představit tu vlnu rozhořčení, kdyby Německo v době evropské nouze zůstalo nečinné.

Jsem hluboce přesvědčen, že otevře-li se Německo světu ještě více, bude o to lepším přítelem a spojencem, a to zejména v Evropě.

Chce-li Německo v těžkých dobách nalézt svoji cestu, bude nutně potřebovat zejména duchovní zdroje – chytré mozky, instituce, fóra. Každoroční bezpečnostní konference v Mnichově je věc dobrá, ale nestačí. Kladu si otázku, zda není na čase, aby univerzity začaly nabízet více nežli jen hrstku kateder zabývajících se analýzou německé zahraniční politiky? Neměl by se posílit i bezpečnostní výzkum, včetně ochrany před počítačovými útoky kriminálních živlů nebo zpravodajských služeb?

Je na pováženou, když mají mladší členové Spolkového sněmu pocit, že zabývat se zahraniční a bezpečnostní politikou jejich kariéře neprospěje. Ostatně, Spolkový sněm od roku 1994 přibližně 240 krát řešil s náležitým respektem otázku mandátu k zahraničnímu nasazení německých ozbrojených sil. Ve stejné době se však parlament věnoval ani ne desetkrát zásadní debatě o německé zahraniční a bezpečnostní politice. Přitom takové debaty potřebujeme, ve Spolkovém sněmu i jinde. V církvi, v odborech, v armádě, v nejrůznějších sdruženích.

Zahraniční politika by neměla být jen věcí expertů nebo elit. A zahraniční politika už vůbec ne. Úvahy o existenčních otázkách patří do středu společnosti. Všichni by se měli radit o tom, co se týká všech. Situace ve světě nás k tomu opakovaně nutí. V těchto dnech jsou to události v Mali a Středoafrické republice. V souladu s potřebou zahájit takovou debatu je i krok nového ministra zahraničních věcí Německa, který chce politiku svého ministerstva důkladně prověřit a učinit předmětem diskuse. Frank-Walter Steinmeier chce vyhledávat dialog s vědou a občanskou společností. Byl by to krok na cestě k novému společenskému sebechápání. Mluvit o tom, kde, jak a kdy chceme bránit naše hodnoty a naši bezpečnost, nám dává lepší představu o rozsahu a cílech působení Německa na mezinárodním poli.

Na tomto místě bych rád poděkoval zahraničním hostům Mnichovské bezpečnostní konference za to, že jejich státy projevily důvěru západnímu Německu v době, kdy takový počin byl mnohými vnímán jako značně odvážný.

Závěrem si dovoluji adresovat nám, Němcům, prosbu. Mějme a zachovejme si i my důvěru v tuto zemi, která má za sebou vskutku zásadní zlepšení. Poválečná generace měla celou řadu dobrých důvodů k nedůvěře, ať už vůči německé státnosti či německé společnosti. Ale

doba této zásadní nedůvěry je pryč. Dovolte mi vrátit se na začátek mých úvah. Již více než šest desetiletí žije spolková republika se všemi sousedy v míru. Již šest desetiletí zde platí občanská a lidská práva. Již šest desetiletí zde vládne právo. Tato země se vyznačuje prosperitou a bezpečností. Jedná se o živou občanskou společnost, která rozeznává chyby a pomáhá je korigovat.

Nikdy předtím v historii našeho národa tomu tak nebylo, nikdy. A to je také důvodem, proč si můžeme věřit. Víme totiž, že jedině ten, kdo věří sám sobě, získá sílu otevřít se světu. Kdo věří sám sobě, je spolehlivým partnerem.

Když Němci kdysi svoji zemi postavili nade vše, „über alles", rozvinul se nacionalismus, který prošel od vynuceného sebevědomí přes sebezaslepení až po nadutost všemi stádii neosvíceného národního uvědomění. Naše dnešní „ano" vůči vlastnímu národu pramení z toho, co tuto zemi činí věrohodnou a důvěryhodnou, včetně vůle ke spolupráci s našimi evropskými a severoatlantickými přáteli. Smíme mít důvěru, ne protože jsme německý národ, ale proto, že jsme tento německý národ.

Nepřipusťme, abychom zavírali oči či prchali před odpovědností, naopak, zůstaňme neochvějní. Nezapomínejme a už vůbec nezrazujme univerzální hodnoty, naopak, vyznávejme je společně s našimi přáteli a partnery, věrohodně jimi žijme a braňme je.